

Fra oikos til bystat og kejserdømme

Den basale økonomiske, sociale og religiøse enhed var den enkelte familie eller husholdning. På græsk hedder et hus oikos og læren nomos. Læren om, hvordan man får en familie til at overleve, hedder økonomi. Det er ordets grundlæggende betydning. Det antikke menneske levede i sådanne små økonomiske enheder, hvis overlevelse afhang af familiens evne til at udnytte jorden og reproducere sig selv. Her boede en mand og en kvinde med deres børn på en lille gård. En familia kaldte romerne det.

For at skabe større fysisk sikkerhed og bedre materielle muligheder sluttede disse familier sig efterhånden sammen.

Man finder på at bygge byer, hvis væsentligste opgave det bliver at yde beskyttelse. Denne proces kræver bl.a., at man må udvikle nogle institutioner, som kan tage de nødvendige bindende beslutninger på alles vegne. Skal man bygge bymuren højere? Skal man hæve skatterne for at få råd til det? Det skal alle voksne våbenføre mænd, som samtidig er familiefædre, tage stilling til. Det sker på en forsamling af disse mænd i byen. Institutionen folkeforsamling er skabt.

Som noget grundlæggende nyt i Europas historie voksede nu samfundet, som blev ledet på demokratisk vis (af demos: folk). Folkeforsamlingen vedtog love, og det var også her, man valgte de embedsmænd, som skulle se til, at beslutningerne blev ført ud i livet. En udøvende magt blev således etableret i forlængelse af den lovgivende, og folket havde altså både lovgivende magt og retten til at udpege den udøvende magt. Embedsmændene var ulønnede og normalt valgt for et år, og efter embedsperioden fik de sæde i en rådgivende forsamling, som i Rom var det romerske senat. I de mange mindre bystater fungerede byråd. Både grækere og romere var meget stolte over denne måde at styre et samfund på. Romerne gav den ligefrem et navn: republik. Det latinske

"res publica" betyder egentlig det "offentlige/fælles", og grundtanken er, at det i sidste instans er folket, som har den suveræne magt. Selv da det romerske kejserdømme med kejser Augustus afløste republikken omkring år 31 e.Kr., var der stadig i kejserdømmets ideologi indeholdt et demokratisk element.

Som øverste embedsmænd valgte man i Athen archonter, i Rom konsuler og i de mindre byer borgmestre. Som byerne voksede, voksede ikke blot denne stab af embedsmænd, men også deres kompetenceområder.

Ikke alle i antikken var begejstrede for det demokratiske princip, og antidemokratiske røster lod sig høre. Store tænkere som Platon, Aristoteles og Cicero var skeptiske og tvivlede på det jævne folks evne til at træffe beslutninger på alles vegne. De så helst samfundets ledelse lagt i hænderne på vise filosoffer – folk som dem selv. Den stærke mand, en tyrann eller diktator lurede altid under overfladen, når demokratiet var i problemer. Skikkelser som Perikles i Athen, Sulla i Rom og især Cæsar kunne betegnes som førstemænd i et relativt demokratisk system, men viste samtidig vejen frem mod de senere romerske kejsere.

Det antikke demokrati kan ikke umiddelbart sammenlignes med moderne demokrati. For det første var det kun mænd, som havde stemmeret og var valgbare. Yderligere skulle man have borgerret, det vil sige være lovformeligt registreret i den by, man ønskede at udøve sine rettigheder i. Fremmede, ufri personer, dvs. slaver, og kvinder havde altså ingen politiske rettigheder, og både i Grækenland og i det romerske imperium var det et begrænset antal mænd, der havde fulde borgerrettigheder. Først i 212 e.Kr. fik alle frie indbyggere i imperiet romersk borgerret.

De antikke samfund overlod i øvrigt langt de fleste af de opgaver, som vi er vant til at opfatte som offentlige, til den private sfære, til familien. Det offentlige bevægede sig så godt som aldrig ind over den antikke families dørtærskel og blandede sig ikke i forholdet mellem de enkelte familiemedlemmer.

Her herskede familiefaderen i princip uindskrænket over sin husstand, på latin familia, bestående af hustru, børn og eventuelle slaver. Pater familias, som romerne kaldte denne centrale skikkelse, havde de fulde økonomiske og sociale pligter og ansvar. Den antikke verden var en patriarkalsk verden.

FRA 'FRA ANTikken
TIL REFORMATIONEN'
KIM BECK DANIELSEN
M.C.F.L.